

УДК 341.63

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.25>

## МЕДІАЦІЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ВИРІШЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ СПОРІВ

**Меленко О.В.,**  
*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри публічного права  
Чернівецький національний університет  
імені Юрія Федьковича  
ORCID: 0000-0002-9410-0779  
e-mail: o.melenko@chnu.edu.ua*

### **Меленко О.В. Медіація у сфері міжнародного права: вирішення транскордонних спорів.**

Статтю присвячено проблемі застосування медіації у вирішенні транскордонних спорів. Узагальнено, що у сфері міжнародних відносин медіація відіграє ключову роль у мирному врегулюванні конфліктів між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами. Вона сприяє досягненню взаємоприйнятних рішень, зміцненню співпраці між сторонами та зниженню ймовірності нових конфліктних ситуацій. Процедура медіації (посередництва) є одним із найбільш оптимальних способів альтернативного регулювання транскордонних спорів. Підкреслено, що медіація – це спосіб регулювання спорів при взаємодії медіатора на основі добровільної згоди з метою досягнення сторонами взаємоприйнятного рішення.

Процедура медіації проводиться за участю нейтрального, неупередженого посередника – медіатора. Сторони вступають у процедуру і беруть участь у ній лише на добровільній основі, в умовах конфіденційності та рівноправності, рішення приймаються сторонами самостійно та виключно на основі доброї волі, що, відповідно, сприяє і добровільному виконання досягнутих угод.

Медіація застосовується в різноманітних сферах, таких як політична дипломатія, економічні відносини, торгівля, екологічні питання тощо. Головною метою міжнародної медіації є сприяння мирному вирішенню конфліктів та запобігання насильству. Конкретизовано переваги медіації (економія часу та простота на відміну розгляду спорів у національному суді; залучення незалежної сторони до аналізу проблеми; можливість припинити медіацію будь-якої миті без застосування будь-яких санкцій; конфіденційність процедури врегулювання спору, що дозволяють уникнути публічного розголосу; сторонам надається можливість самим виробити вирішення спору шляхом досягнення компромісу, тим самим конфлікт між сторонами припиняється повністю або в частині, узгодженій сторонами. Здійснено припущення, що подальший розвиток цього механізму потребує вдосконалення методології, підвищення кваліфікації медіаторів та створення нормативно-правових та інституційних рамок, які б сприяли ефективному функціонуванню медіації у міжнародній політиці.

**Ключові слова:** медіація, медіаційна угода, посередництво, транскордонні спори, конфлікт, компроміс, переговори, сторони.

### **Melenko O.V. Mediation in the field of international law: resolution of transborder disputes.**

The article is devoted to the issue of mediation in cross-border dispute resolution. The author summarises that in the field of international relations, mediation plays a key role in the peaceful settlement of conflicts between states, international organisations and other entities. It contributes to reaching mutually acceptable solutions, strengthening cooperation between the parties and reducing the likelihood of new conflict situations. The mediation procedure is one of the most optimal ways of alternative regulation of cross-border disputes. The author emphasises that mediation is a method of dispute resolution with the interaction of a mediator on the basis of voluntary consent in order to reach a mutually acceptable solution.

The mediation procedure is conducted with the participation of a neutral, impartial assistant - a mediator. The parties enter into and participate in the procedure only on a voluntary basis, in conditions

of confidentiality and equality, and decisions are made by the parties independently and solely on the basis of goodwill, which, accordingly, contributes to the voluntary implementation of the agreements reached. Mediation is used in a variety of areas, such as political diplomacy, economic relations, trade, environmental issues, etc. The main goal of international mediation is to promote peaceful conflict resolution and prevent violence. The author specifies the advantages of mediation (time saving and simplicity in comparison with proceedings in a national court; involvement of an independent party in analysing the problem; the possibility to terminate mediation at any time without any sanctions; confidentiality of the dispute settlement procedure, which avoids public disclosure; the parties are given the opportunity to work out a solution to the dispute by reaching a compromise, thereby the conflict between the parties is terminated in full or in part agreed by the parties. The author suggests that further development of this mechanism requires improvement of the methodology, advanced training of mediators and creation of a regulatory and institutional framework which would facilitate the effective functioning of mediation in international politics.

**Key words:** mediation, mediation agreement, mediation, cross-border disputes, conflict, compromise, negotiations, parties.

**Постановка проблеми.** В сучасному світі міжнародні конфлікти залишаються невід'ємною частиною світової політики та безпеки. В умовах глобалізації та посилення міжнародних зв'язків на світовій арені зіштовхуються інтереси різних країн, націй та інтереси, що іноді призводить до напруженості, зіткнень і навіть збройних конфліктів [10, с. 169]. У такому контексті пошук ефективних і мирних шляхів вирішення цих конфліктів стає життєво важливим. *Медіація* як механізм вирішення міжнародних конфліктів набуває все більшого значення. В загальному розумінні цей термін трактують як процес втручання нейтральної третьої сторони, яка допомагає сторонам конфлікту знайти порозуміння та досягти згоди шляхом діалогу та переговорів [10, с. 169]. Медіація спрямована на створення атмосфери довіри, в якій сторони конфлікту можуть висловити свої потреби, інтереси та шукати компромісні варіанти, які задовольняють обидві сторони. Разом з тим, медіація не завжди підходить для вирішення конфліктів, особливо у випадках, коли сторони не бажають вести переговори одна з одною. Наприклад, медіація може не бути корисною, якщо одна зі сторін наполягає на своїх правах і не готова йти на компроміс.

Медіація в міжнародних конфліктах є важливим інструментом для пошуку мирних рішень і запобігання ескалації насильства. Однак, незважаючи на свою важливість, медіація також стикається з низкою викликів і обмежень, які можуть ускладнити успішне вирішення конфлікту. Однією з основних проблем медіації є неготовність або небажання сторін конфлікту брати участь у процесі медіації. Це може бути пов'язано з недовірою, бажанням досягти повної перемоги або переваги, а також з політичними або ідеологічними причинами.

Міжнародні конфлікти часто пов'язані з глибокими політичними, етнічними або релігійними розбіжностями, що робить медіацію складним процесом. Внутрішня динаміка, в тому числі складні відносини між різними групами або фракціями, можуть створювати перешкоди для досягнення згоди. Посередництво в міжнародних конфліктах вимагає значних витрат часу, ресурсів і зусиль. На ефективність процесу посередництва також можуть впливати обмеження щодо доступності посередника або обмеженість фінансових ресурсів.

**Метою дослідження** є визначення ролі медіації як альтернативного способу врегулювання транскордонних спорів у сфері міжнародного права, обґрунтування переваг та обмежень медіації порівняно з іншими механізмами вирішення спорів, аналіз її ефективності та практичного застосування.

**Стан опрацювання проблематики.** Неоднозначність та складність процесу медіації детермінує активне вивчення її різноманітних аспектів в науковій літературі. Клос П., наприклад, досліджує засадничі основи медіації як інструменту для вирішення спорів між міжнародними організаціями. Жомарткизи М. виокремлює ключові позитивні та негативні кейси застосування медіації для вирішення міжнародних збройних конфліктів. Батіашвілі І. розглядає застосування медіації при вирішенні конфліктів, зокрема на прикладі Грузії. Бічія М. вивчав можливість застосування медіації в господарських спорах під час пандемії. Антонюк О.А., Миколаєнко Я.Ю. розглядають медіацію як ефективний спосіб вирішення міжнародних конфліктів. Подковенко Т., Поліщук М.Я., Шардакова А., Сорока С., вважають медіацію найефективнішим способом вирішення міжнародних спорів. Яковлев В.В. порівнює найбільш застосовувані способи вирішення

конфліктів через призму міжнародно-правових стандартів. Науковий інтерес до проблематики медіації, набуває все більшого масштабу, адже реалії сьогодення вимагають інтервенції третіх сторін в конфлікти різної етіології.

**Виклад основного матеріалу.** У сучасному глобалізованому світі суперечки та конфлікти стають все складнішими, а рівень їх деструктивності та ймовірність генералізації все вищою. Розбіжності, потенційно здатні перерости в конфлікт, виникають постійно і стосуються різних сфер людської діяльності, а їх врегулювання стає одним із пріоритетних завдань економіки, політичної діяльності та права. Водночас дедалі більшої значущості набуває якість врегулювання суперечок – основа, на яку спирається процес вироблення сторонами домовленості та від якої залежить стійкість досягнутих угод.

В останні два десятиліття потреба в методах та підходах, здатних створити умови для реального врегулювання суперечок та розбіжностей постійно зростає. На цьому фоні медіація стає одним із найбільш затребуваних, позасудових способів вирішення конфліктів, що динамічно «вбудовуються» в суспільні відносини. Вона відноситься до системи засобів, позначених як «альтернативне вирішення спору» (АВС). Ключова відмінність медіації полягає у відсутності у фахівця права на винесення вердикту та у максимальній орієнтованості процедури на інтереси та потреби сторін, що робить її найкращим способом вирішення спорів у сучасних умовах. Її розвиток і зростаюча популярність зумовлена й іншими причинами. Перевагою, що найбільш обговорюється, є її економічність, особливо в порівнянні зі звичайними способами врегулювання спірних питань. Так, тривалість процедури переважно не перевищує кілька тижнів (а частіше від одного до кількох днів), а витрати на її проведення незначні і здебільшого складаються з оплати за організацію та проведення самої процедури та реєстраційних внесків.

До економічності можна віднести і щадне ставлення методу до міжособистісних відносин сторін загалом, і до людини як індивіда зокрема. Медіацію без перебільшення можна вважати людиноцентризованим підходом до врегулювання суперечок та розбіжностей. Першочергове значення для забезпечення ефективності методу та підвищення його привабливості мають принципи, що лежать в його основі. Процедура медіації проводиться за участю нейтрального, неупередженого помічника – медіатора. Сторони вступають у процедуру і беруть участь у ній лише на добровільній основі, в умовах конфіденційності та рівноправності, рішення приймаються сторонами самостійно та виключно на основі доброї волі, що, відповідно, сприяє і добровільному виконання досягнутих угод. Високий рівень життєздатності та добровільного виконання медіаційних угод пояснюється самою природою такого роду домовленостей, що створює умови для наділення суперечливих сторін владою та силою впливу на процес його врегулювання і його результат. У процедурі медіації сторони залишаються «власниками свого конфлікту» і зберігають контроль за процесом його вирішення, включаючи стадію вироблення рішення та формулювання домовленостей. Причому ці домовленості, наділені медіаційною угодою, повинні максимально відображати інтереси та потреби сторін. Спираючись на такі основні принципи, медіація створює безліч переваг для осіб, які бажають врегулювати суперечки з мінімумом втрат, обмежень або жорстких нав'язаних зобов'язань.

Проте на сьогоднішній день не існує єдиного міжнародного органу, який займається вирішенням транскордонних спорів, тому сторони для захисту своїх прав звертаються до національних судів держави. При цьому при розгляді спору виникають певні проблеми, зумовлені наявністю іноземного елемента: визначення юрисдикції суду; застосовуване право; процедура розгляду спору; прийняття у виконання іноземних судових рішень. Подібні складності, що виникають при вирішенні міжнародних спорів національним судом, слугують попередником для пошуку сторонами альтернативних способів захисту своїх прав. Переваги даної процедури криються в її правовій основі. Розглянемо деякі характеристики правової природи медіації.

1. Міра процедури добровільності. Урегулювання спору проводиться на підставі угоди про проведення процедури медіації, сторони за взаємною згодою вибирають медіатора (медіаторів). У медіації за загальним правилом сторони в будь-який момент припиняють свою участь у процедурі. Учасники медіації володіють однаковим статусом сторін, незалежно від того, хто виявився ініціатором звернення до процедури медіації.

2. Нейтральна роль третьої особи. Роль посередника полягає в узгодженні інтересів сторін і взаємодії з досягненням ними мирової угоди, він займається організаційними питаннями і не дає сторонам будь-яких рекомендацій. Рішення про припинення спору на певних умовах приймаються самими сторонами.

3. Принципи побудови процедури. За характером процедури медіація – погоджувальна. Медіація спрямована на досягнення компромісу. Якщо змагальний процес будується за принципом «виграти-програти», то процедура медіації, заснована на добровільності і рівноправності, будується за принципом «виграти-виграти».

4. Правовий статус рішення. Угода, укладена в результаті посередництва, не має обов'язкової юридичної сили. Разом з тим в деяких правових системах мирового угода, укладена в результаті медіації, має статус арбітражного рішення. У ряді інших країн таку мирову угоду може бути подано до виконання в порядку виконавчого провадження на певних умовах, наприклад, якщо вона буде нотаріально засвідчена (Франція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Австрія), або затверджена судом/створено адвокатами (Німеччина) [6, с. 85].

У низці економічно розвинених країн високу ефективність медіації та її економічну доцільність широко використовують як у корпоративній діяльності, так і у системі державного управління [4]. Дієвість методу підтверджується досвідом його практичного застосування, зокрема, при врегулюванні суперечок у державних органах та міністерствах, де було реалізовано програму застосування медіації [7]. При цьому основними перевагами такого підходу на практиці виявилися: скорочення термінів роботи з скаргами, зниження витрат, великі можливості щодо збереження відносин між сторонами, що сперечаються тощо.

Застосування медіації як способу вироблення рішень, заснованих на консенсусі, знаходить все більше прихильників у системі державного та муніципального управління. На публічній арені зобов'язання дотримуватися принципу побудови консенсусу може дати й інші переваги: справедливіші, мудріші, ефективніші та стабільніші результати [2].

Медіація дозволяє обговорювати та узгоджувати складні комплексні питання у ситуаціях, які вимагають врахування різноманітних точок зору, зумовлених часом діаметрально протилежними інтересами. Можливість конструктивно, на умовах поваги та рівноправності всіх без винятку зацікавлених сторін брати участь у прийнятті значних рішень, які створюють медіація та процес побудови консенсусу, є запорукою реалістичності та життєздатності проєктів, що реалізуються на основі цих рішень.

У той самий час у процесі глобалізації медіація відчуває низку труднощів. В даний час на численних міжнародних конгресах та конференціях з питань медіації постійно порушується питання про створення єдиної, прийнятої міжнародним співтовариством концепції медіації та медіативної процедури. Велика увага приділяється формуванню уявлення про міжнародного медіатора через наростання значення медіації як універсального, надюрисдикційного способу врегулювання транскордонних, міжкультурних, міжетнічних суперечок. Так, нещодавно було запропоновано концепцію «глобального медіатора» [5].

У напрямку формування єдиного уявлення про медіацію в її сучасному розумінні та медіатора як представника нової професії вже зроблено певні кроки. Зокрема, було прийнято кодекси професійної етики медіаторів [3; 4; 7], продовжується розробка професійних стандартів діяльності медіаторів. Проте варто зазначити, що обґрунтування процедур медіації часто обмежується емпіричним досвідом тієї чи іншої організації, що надає послуги з альтернативного врегулювання спорів (ADR), та теоретичні основи методу залишаються нерозробленими, що, звичайно ж, неприйнятно для такої ефективної та затребуваної технології. На наш погляд, важливими для просування методу є не лише його ефективність, а й передбачуваність.

Адже ХХ століття стало ареною двох великих збройних конфліктів світового масштабу і багатьох менших. Досліджуючи питання медіації у сфері міжнародного права польський дослідник П. Клос (P. Kłos) [9] підкреслює, що в цей час міжнародні організації повинні активно впливати на міжнародні та внутрішні політичні наміри держав щодо миру засобами медіації. Діяльність утворень, спочатку Ліги Націй, а потім ООН, в канонічному уявленні полягає у запобіганні виникненню нових і пом'якшенню існуючих суперечок та збройних конфліктів на світовій арені, а також виникнення голоду та економічних криз, в тому числі засобами медіації. Так, в статті 1 Статуту ООН, зазначено, що основні цілі ООН включають підтримання миру та забезпечення належного рівня співпраці між націями, включаючи економічні та культурні питання. Саме представники таких організацій можуть виконувати роль медіаторів в транснаціональних конфліктах.

Поза як, медіація – це процес вирішення конфлікту, під час якого незалежна третя сторона, медіатор, допомагає сторонам досягти взаємовигідного рішення. Медіатор не займає чийсь бік

у конфлікті, а діє як нейтральний фасилітатор, сприяючи діалогу та взаєморозумінню. Медіація – це процес вирішення конфлікту, під час якого незалежна третя сторона, медіатор, допомагає сторонам конфлікту досягти взаємоприйнятної угоди. Медіатор діє як фасилітатор, сприяючи спілкуванню та діалогу між сторонами та допомагаючи їм знаходити компроміси та рішення, які відповідають їхнім найкращим інтересам.

Як вірно зазначає Т. Подковенко, медіація широко використовується у вирішенні міжнародних конфліктів. У таких конфліктах залученими сторонами можуть бути держави, міжнародні організації, етнічні чи релігійні групи [3]. Медіація допомагає запобігти ескалації насильства, зменшує напругу та сприяє мирному вирішенню конфлікту [5]. Медіація в міжнародних конфліктах базується на принципах справедливості, поваги та довіри. Тобто медіатор не стає на чийсь бік і не нав'язує власне рішення, а допомагає сторонам знайти взаємоприйнятну угоду, враховуючи їхні інтереси та потреби, забезпечуючи стійкість отриманого рішення. Однією з переваг медіації у вирішенні міжнародних конфліктів є її гнучкість і здатність адаптуватися до різних контекстів. Так, П. Клос зауважує, що медіатори можуть використовувати різні методи, такі як сприяння діалогу, застосування правових норм і створення платформ для обговорення, щоб сприяти гармонії та зменшувати напруженість між сторонами [9].

У міжнародних відносинах посередництво відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами. Це допомагає досягти компромісу і зберегти відносини між сторонами, а також знизити ризик нових конфліктів. Медіація може застосовуватися в різних сферах, таких як політика, економіка, торгівля, екологія тощо. Важливою роллю медіації в міжнародних конфліктах є її здатність надавати сторонам можливість приймати власні рішення та контролювати результат.

До ключових принципів міжнародного посередництва в контексті міжнародних відносин включають:

*гнучкість*: посередництво має бути гнучким, щоб відповідати унікальним потребам та інтересам сторін конфлікту;

*справедливість*: медіатор повинен переконатися, що обидві сторони мають рівні можливості висловити свої інтереси і що рішення, прийняте в результаті медіації, буде справедливим і задовільним для всіх;

*повагу до культурних та релігійних відмінностей*: медіатор повинен враховувати культурні та релігійні відмінності між сторонами, щоб забезпечити більш ефективний процес медіації.

Загалом, головна мета міжнародного посередництва – допомогти сторонам конфлікту досягти мирного врегулювання та припинити насильство. Існує кілька підходів до медіації в міжнародних відносинах, які можуть відрізнятися залежно від цілей, інтересів і здібностей медіатора, а також від характеру конфлікту та культурного контексту.

Медіація у вирішенні міжнародних конфліктів відіграє важливу роль у врегулюванні міжнародних конфліктів, надаючи сторонам можливість для діалогу та пошуку компромісних рішень. Це допомагає запобігти ескалації конфлікту та досягти мирної угоди. Вона допомагає налагодити діалог, знайти компроміси та запобігти ескалації конфлікту. Однак ефективність медіації залежить від таких факторів, як наявність незалежного посередника та підтримка міжнародної спільноти. Незважаючи на це, медіація стикається з такими обмеженнями як недовіра та політичні розбіжності між сторонами. Подальший розвиток медіації потребує вдосконалення методів медіації та підготовки медіаторів, а також створення норм та інституційних механізмів для підтримки медіації в міжнародній політиці.

**Висновки.** Медіація довела свою ефективність як гнучкий, менш конфронтаційний та економічно вигідний спосіб вирішення спорів, особливо в порівнянні з судовим провадженням чи арбітражем. І задля ефективності та результативності медіації беззаперечно, значною мірою потрібно враховувати культурний контекст та правову систему, необхідність адаптивності методів і медіаторів. Робота над запровадженням універсальних стандартів та правового регулювання медіації в міжнародному праві є викликом для її ширшого застосування. А з огляду на зростаючу глобалізацію та кількість транскордонних спорів, медіація має великий потенціал для подальшого розвитку та інституціоналізації на міжнародному рівні. І саме окремі міжнародні інституції відіграють важливу роль у формуванні практик медіації, що підвищує її легітимність та передбачуваність.



**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Антонюк О.А. Міжнародна публічна медіація: у пошуках максимальної ефективності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 348–354.
2. Миколаєнко Я.Ю. Медіація як ефективний засіб вирішення міжнародних конфліктів. *Наше право*. 2015. № 3. С. 184–188.
3. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 47–54.
4. Поліщук М.Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право*. 2014. № 65. С. 134–139.
5. Шардакова А., Сорока С. Медіація як альтернативний метод вирішення конфліктів у кримінальних справах: світовий огляд. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 1(41). С. 376–381.
6. Яковлев В.В. Міжнародно-правові стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 85–88.
7. Batiashvili I. The Mediation Process, its Principles and Challenges in Georgia, *Alternative Dispute Resolution Yearbook*,. 2022. № 11(1). URL: <https://doi.org/10.60131/adr.1.2022.6162>.
8. Bichia M. The Importance of Using Mediation in Business Disputes During a Pandemic, *Herald of Law*. 2021. № 3. P. 56–64.
9. Kłos P. Mediation in the Legal System of the United Nations. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2020. Vol. XXIX. Part 4. P. 101–116.
10. Zhomartkyzy M. The role of mediation in international conflict resolution. *Law and Safety*. 2023. No. 3 (90). Pp. 169–178. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.14>.